ר׳ זימעלע: נאָך אַ מין! (נעמט אַרויס אַ וויזיט־קאַרטע און שטעלט זיך פֿאָר): ר׳ זימעלע זײַדנוואַרג, מנהל מן החברה הארץ־ישׂראלית ״תזריע מצורע״, חמשה מיליאָן דונאַם קרקע בין באר־שבע ובין ארם־נהרים, קאַפּיטאַל אַרבעים מיליאָן שקלים מזומנים.

האָלעוועשקע (דערלאַנגט זײַן וויזיט־קאַרטע און שטעלט זיך פֿאָר: זוסמאַן האָלעוועשקע, סובדירעקט. פֿון דער געזעלשאַפֿט ״פּטר רחם״ מיט אַ שטח פֿון פֿיר מיליאָן קילאָמעטער ערד און מיט אַ קאַפּיטאַל פֿון פֿופֿציק מיליאָן עגיפּטישע דאָלאַרן...

מנחם־מענדל (שטעלט זיך פֿאָר): מנחם־מענדל פֿון מאַזעפּעווקע, הויפּט־פֿאָרשטייער פֿון דער געזעלשאַפֿט ״פּטום הקטורת״, מיט אַ שטח פֿון דרײַ מיליאָן דונאַם ערד אויפֿן סאַמע שפּיץ פֿון הר גריזים, מיט אַ קאַפּיטאַל פֿון פֿערציק מיליאָן ענגילשע פֿראַנקן.

(״טוישן זיך מיט וויזיט־קאַרטן, פּראָספּעקטן, קאָמוניקאַטן,
בראָשורן, דין־וחשבונס און אַנדערע ארץ־ישׂראל־ליטעראַטור.
בלײַבן זיצן, זיפֿצן אונטער״).

ר׳ זימעלע: יידן! ווער פֿון אײַך האָט אַ פּאַפּיראָס?
האָלעוועשקע: קיין פֿאַרטיקע האָב איך נישט, איך קאָן נאָר געבן צו דרייען:
מנחם־מענדל: מילא, אַז דרייען איז דרייען. עך, עך, עך!...

ייִדישיסטן
(אַ מאָנאָלאָג פֿון אַ קיִעווער ייִד)

— ווי גייט עס מיט מײַן סעמייסטוואָ? נישט צו פֿאַרזינדיקן עס דרודלט זיך... הײַנט גייט בײַ אונדז אַ נײַע סדרה — יידישיזם. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ נײַע נאמנה אַזאַ? — ווייס איך נישט. זאָגן, זאָגט מען, אַז דאָס איז כמעט דאָס זעלבע, וואָס ייִדישקייט, נאָך מער פֿון ייִדישקייט, ייִדישקייט מיט אַ סמיציק... און מען פֿאַרטײַטשט עס מיר מיט כל ערליי משונה־מאָדנע ווערטער, הלוואַי זאָל עס זײַן צו גוטן.

עס איז געקומען אַזוי ווײַט מיט דער דאָזיקער ייִדישקייט, אַז **איך** בין שוין געוואָרן דער גוי. אַמאָל פֿלעג איך טענהן צו מײַנע קינדער: זײַט ייִדן! הײַנט טענהן זיי צו מיר: טאַטע, זײַ אַ ייִד!... אַמאָל איז מײַן עלטערער זון געווען זינאָוויע וולאַדימיראָוויטש, מײַן ייִנגערער זון — גראַסים וולאַדימיראָוויטש און מײַן טאָכטער, די קורסיסטקע — קלאַוודיא וולאַדימיראָוונאַ. איך בין, הייסט עס, געווען דער וולאַדימיר. געפֿעלט אײַך עפּעס אַ וולאַדימיר? וואָרעם, איך, אַז איך נעם אַראָפּ דאָס היטל און בלײַב אין יאַרמלקע, זע איך דאָך אויס ווי אַן עכטער קריסט... הײַנט פּרווט אָנרופֿן מײַן זון ״זינאָוויע״ וועט ער אײַך די אויגן אויסדראַפּען. זלמן זאָל מען אים רופֿן. און נישט נאָר זלמן, נאָר זלמן־טודרוס — ער האָט זיך דערמאָנט אַז די באָבע ע״ה האָט אַ מאָל

געזאָגט, אַז ער האָט נאָך אַ נאָמען, נאָך אַן עלטער־זיידן, טודרוס... און מײַן גראַסים הייסט זיך רופֿן גרונים. עס געפֿעלט אים דער נאָמען גרונים. אַמאָל איז אַזאַ נאָמען געווען חוכא־וטלולא, הײַנט איז עס אַ געהויבענע זאַך. עס האָט אין זיך, זאָגן זיי, אַ קלונג אַזוינעם. סע קלינגט מיט עפּעס אַזוינס, ווי רופֿן זיי עס, פֿאָלקסטילימליכקייט... דער גוטער יאָר ווייסט זיי...

אַמאָל, אַ שטייגער, פֿלעגן קומען צו מײַנע קינדער געסט, חבֿרים. פֿלעג איך שוין און מײַן אַלטע מוזן ברעכן די ציין און רעדן רוסיש. נישט איין מאָל פֿלעגט מײַן אַלטע זיך וועלן אויסדרייען און שיקן מיך: גיי שוין, גיי, וועלוול, די געסט זענען געקומען און מען דאַרף מיט זיי רעדן רוסיש, און איך האָב אַזוי קיין צײַט נישט און קיין כּוח נישט... פֿלעג איך שוין גיין. פֿאָרט אַ מאַנסביל, מער קוראַזש. "זדראַסטי, זדראַסטי"!... הײַנט פּרוּווט זיך אויסרעדן "זדראַסטי", וועט מען אײַך דורס זײַן. און בײַ מיר — אַ רגילות, אַ לעבן, אַז מען מושטירט מיך. כאַפּט זיך אַ מאָל אַרויס מיט יונגוואַרג אַ "זדראַסטי"! איז הימל עפֿן זיך, פּונקט ווי איך וואָלט באַגיין ווער ווייס וואָס פֿאַר אַ קרימינאַל. "ייִדיש, ייִדיש, זאָל מען רעדן"! — גוטע יאָרן, אַז מען הייסט טאַטע־מאַמע רעדן ייִדיש. מילא, ייִדיש, איז ייִדיש. נאָר וואָס איז דאָס אָבער פּלוצלינג געוואָרן אַזאַ בהלה מיטן ייִדיש, פֿאַרשטיי איך נישט. מיט דער שטוב־שיקסע רעדט מען שוין ייִדיש; מיט דער קאַץ, מיט דעם הונט, מיט דער בהמה... כ׳מיין אפֿשר זענען זיי גערעכט... פֿון וואַנען איז טאַקע געדרונגען, אַז מיט אַ בהמה און מיט אַ קאַץ דאַרף מען רעדן רוסיש? אָבער וואָס פֿאַרלאַנגען זיי — אַז עס קומט לפֿידות דער רופֿא אָדער קאַלמאַנזאָן דער פֿאָדריאַטשיק, זאָל איך מיט זיי אויך רעדן ייִדיש. אַ שיין פּנים וואָלט עס האָבן, ווי מיינט איר?

וואָלט עס געווען כאָטש אַ ייִדיש־רעדן! פֿאַרשטיי איך זייער ייִדיש נישט מער פֿון דאָס גאַנצע ייִדישקייט זייערס, אַז "געטראָפֿן אַ סלוטשיי" איז בײַ זיי "געשעען אַ געשעעניש", אַז אַזאַ פּשוט וואָרט ווי "ניעפּריאַטנאָסט", איז בײַ זיי אומאײַנגענעמלעב־קייטישקייטן... איר קענט עס אויסריידן?

אנו, זײַט אַ בריה און טרעפֿט, וואָס איז דער טײַטש: "אָנגעווענדעט די אויפֿמערק־זאַמקייט", "געמאַכט אַ באַמערקונג" און "געענדיקט"? טענה איך צו זיי: אַמער רעדט ייִדיש: "אָבראַשצאַעט וונימאַניע", "געמאַכט אַ זאַמיעשאַניע" און "געקאָנטשעט" — וועט מען פֿאַרשטיין וואָס איר רעדט!

אַ פּנים האָט עס געהאַט, ווען מײַן טאָכטער פֿלעגט, נישט הײַנט געדאַכט, רעדן מיט מײַן אַלטער רוסיש, און אַ פּנים האָט עס בײַ איר הײַנט, ווען זי רעדט מיט איר ייִדיש, מײַן טאָכטערס ייִדיש: שטימונג, און לאַנגווײַליקייט, און סאַנטימענטאַליטעטלאָזיקייט... פֿון וואַנען קען איך דאָס אָט די ווערטער? — אָט, מען הערט זיך אָן, אײַנגעשטודירט. פֿאָרט בין איך דאָך עפּעס אַ מאַנסביל. נאָר מײַן אַלטע, נעבעך, מוטשעט זיך נאָך הײַנט מיט דעם ייִדיש, ווי אַמאָל, נישט הײַנט געדאַכט, מיט דעם רוסיש. אַ ייִדענע פֿאַרבײַט זי די יוצרות. וואָרעם, באמת, גיי זײַ אַ בריה און טרעף, ווען מען דאַרף זאָגן "אויסוואורף", ווען "פֿאָרוואורף" און ווען "אויפֿרוף"!?

אין וואָס נאָך באַשטייט זייער ייִדישקייט? — מען שטודירט דעם "צאינה־וראינה" און נאָך אַזעלכע תּחינות...

מײַן זינאָוויע, מײַן זלמן־טודרוס, מיין איך, זעצט זיך אַוועק איבערן צאינה־וראינה, ווי אַ פּראָפֿעסאָר אין פּאַנסנע, אָן אַ היטל און לערנט מיט גרויס התמדה. קנייטשט דעם שטערן, דרייט מיטן גראָבן פֿינגער און פֿאַרגייט זיך פֿון גרויס טיפֿקייט און מתיקות...

מײַן גערעסים, גרונים מיין איך, שרײַבט פֿון דאָרטן אויס גאַנצע שטיקער צו זיך אין ביכעלע אַרײַן, מיט הערות, מיט הגהות און פּרושים, און מײַן טאָכטער קלאַוודיאַ, קיילע מיין איך, דרוקט עס אָפּ אויף אַ שרײַבמאַשין.

איר פֿאַרשטייט? 38 יאָר איז מײַן זלמן־טודרוס אַלט. אויסגעשטודירט און אויסגעלערנט אַלע נאַוקעס שבעולם; אויסגעווען, ווו די וועלט האָט אַן עק: אין לייפּציג, אין פּאַריזש און אין פֿראַנציע, אויסגעלייענט אַלע ביכער מיט אַלע פֿילאָזאָ־פֿיעס, מיט אַלע ביבליאָטעקעס מיט אַלע פּראָקלאַמאַציעס מיט טאָלסטאָיען און דאַרווינען און גאָריקן און איידיסאָו. נישטאָ קיין זאַך וואָס ער זאָל נישט ווייסן. ווילט איר, וועט ער אײַך דערקלערן דעם שׂכל פֿון אַ גראַמאָפֿאָן; ווילט איר, וועט ער דערקלערן, פֿאַר וואָס איז אין קיטײַ אַ רעוואָלוציע. און טאָמער איז אין קיטײַ נישטאָ קיין רעוואָלוציע, וועט ער אײַך דערקלערן, פֿאַר וואָס איז דאָרטן נישטאָ קיין רעוואָלוציע. ווילט איר, וועט ער אײַך מאַכן אַ רעגן־בויגן אין מיטן העלן טאָג. נישט אויפֿן הימל חלילה, נאָר אויף דער ערד ממש. מיט אַ קוואָרט וואַסער און אַ שפּריצער... ווילט איר, וועט ער אײַך דערקלערן דעם שׂכל פֿון געלט. נישט ווי אַזוי מען פֿאַרדינט געלט. אויף דעם, ברוך־השם, דאַרט מיר נאָך דער מוח. נור דער עצם ענין פֿון געלט, פֿאַר וואָס אַז מען האָט געלט איז מען אַ נגיד, און אַז מען האָט נישט קיין געלט, איז מען אַן אבֿיון און אַ קבצן אין זיבן פּאָלעס. פֿאַר וואָס אַ שנײַדער נייט קליידער און אַ שוסטער שיך. הכּלל, וואָס איר ווילט נור אַליין; און איצט איז ער געקומען צום שׂכל אַז די גרעסטע נאַוקע איז רעדן ייִדיש און אַז מען דאַרף רעדן ייִדיש דווקא מיט דקדוק, און די גרעסטע חכמה שטעקט אין צאינה־וראינה...

און איך האָב גאָרנישט געוווסט, אַז דאָרט געפֿינט זיך אַזעלכע גאונות.

איר האָט געמעגט אַ מאָל זיך צוהערן, ווי אַזוי מײַן זלמן־טודרוס לייענט דעם צאינה־וראינה הויך אויפֿן קול פֿאַר אַן עולם פֿון זײַנע געסט. ווי אַזוי אַלע האַלטן דאָס אָנגעשטעלט מויל און אויערן און זענען מכוון יעדער וואָרט: "און האָט גאָט געזאָגט צו נח, דאָש איך וועל טהון פֿערטיליגען אַלע בעשעפֿענישען און ווידמענונגען. וואָס טהוען טהון ווידמענען אויף דער ערד, נײַערט די דאָש דער געפֿינען האָט חן־זעליגקייט"... ווערט אַ שׂימחה אויף אַלעמען: " 'פֿערטיליגען' אָוואַ! 'טהוען טהון פֿערטיליגען' ס'אַ טײַער וואָרט ס'אַ גאָלדן וואָרט 'ווידמענונגען!' און 'נײַערט!'. הײַנט 'זעליגקייט'..." הכּלל, מען צעגייט פֿאַר התפּעלות.

און וואָס נאָך? די צאַצקעס פֿון צאינה־וראינה פֿאַרנעמט בײַ זיי אַן אויג. קלײַבן זיך אַרום נעבן יעדער צאַצקע פֿון טײַטש־חומש באַיאָרנטע מענטשן, סטודענטן, מאָלער פֿון קאַדעמיע און מען לעקט די פֿינגער. וווּנדער איבער וווּנדער! איך כאַפּ אויך אַ קוק. אַ צאַצקע. "דאָס איז די מעשׂה, ווי אָדם און חוה זענען אַרויסגעטריבן פֿון גן־עדן". "דאָ בויט נח די תּיבֿה פֿון פּימסנהאָלץ". "דאָס איז, ווי רבֿקה גיט צו טרינקען די קעמלען פֿון אליעזר דער קנעכט פֿון אַבֿרהם". וואָס זאָל זײַן? אָפּגעמאַלעוועטע קאַרטינעס. וואָלט עס כאָטש זײַן געמאָלט מיטן האַנט, איז עס געדרוקט מיט אַ מאַשין, זיי אָבער געפֿינען דאָרט מאָדנע חידושים. "שטיל" און "קונץ" און "שטריך" און "כאַראַקטערס" און "היסטאָריע" און ווי רופֿן זיי עס, "פֿאָלקטילימליכקייט". זאָגט מיר, איך בעט אײַך, ווייסט איר נישט, וואָס דאָס איז אַזוינס?

צי טוען זיי עפּעס, מײַנע קינדער, געשעפֿט? איך ווייס? עפּעס האַוועט מען, עפּעס גייט בײַ אונדז אין שטוב אַ מסחר, נור איך ווייס נישט מיט וואָס. האָלץ נישט האָלץ, וואַלד נישט וואַלד, תּבֿואה, נישט תּבֿואה, נאָר עפּעס אַ משונה־מאָדנע סחורה. ווערליק

איך הער חזרנדיק דעם נאָמען, הייסט עס פֿאָלקלאָר. האָט איר געהערט אַ מאָל פֿון אַזאַ סחורה?

דערווײַל איז בײַ מיר אין שטוב אַ פֿאָלנע קאָנטאָר, אַ קאָנטאָר פֿון פֿאָלקלאָר. מײַן זון איז דער גלאַוונער דירעקטאָר. "טאָרגאָווי דאָם זלמן־טודרוס עט קאָמפּאַניע"... ביכער מיט שרײַבגעצײַג, מיט קאָרעספּאָנדענציעס מיט קאָנצעלאַריעס. משולחים פֿאָרן אַרום בכל תּפֿוצות־ישׂראל מיט טשעמאָדאַנען, מיט פּאָרטפֿעלן. ווער עס אַרבעט אויף געהאַלט, ווער אויף פּראָצענטן. און טעלעגראַמעס גייען, קאָרעספּאָנדענציעס, געדרוקטע קאָנווערטן, פֿירמעס... און עס ווערט אײַנגעהאַנדלט סחורה: אַלט־פֿרענקישע מטלטלים, חפֿצים פֿון מלך סאָבעצקעס יאָרן, שבֿרי־כּלים, לידלעך, אַ מעשׂה מיט אַ רבֿ און אַ רביצין, ווערטלעך, משלים, רעטענישן... איך קאַוויר אײַך, אַז ווען עס מאַכט זיך אײַך אַ קאַזיאָנער פּאָדריאַד פֿון אינטענדאַנטסטוואָ, ווו איר קענט כאַפּן אַ ר"ש אַלפֿים רובל (און איר זענט דאָך אַ ייִד אַ נצרך, וואָרעם וועלעכער ייִד איז נישט קיין נצרך?), וועט איר זיך אַזוי נישט דערפֿרייען, ווי מײַנע קינדער, ווען זיי דערטאַפּן ערגעץ אַ קנעפּל פֿון אַן אַלטער יאַרמלקע, אָדער אַ לידל פֿון אַ ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט.

מײַן יונגער זון, גרונים, אַרבעט דאָ הי אויפֿן פּלאַץ. יעדעס מאָל פֿאַלט ער אַרײַן מיט אַן אַנדער גדולה, און יעדעס מאָל איז ער אויסגעשמירט ווי אַ שד. דאָ איז ער געקראָכן אויף אַ בוידעם און געפֿונען אַן אַלט דעקל פֿון אַ שמעקטאַבאַק־פּושקע און דאָ איז ער געלעגן אונטער אַ בימה פֿון ערגעץ אַ שול, געפֿונען אַ שמה פֿון אַן אַלטער תּחינה.

איך, אַז איך וועל דערזען אַ שמה, וועל איך עס אויך נישט לאָזן וואַלגערן זיך אויף דער ערד. איך וועל עס אויפֿהייבן און פֿאַרשטעקן ערגעץ. בײַ זיי איז דאָס אָבער גאָר אַ געהויבענע מצווה געוואָרן. בײַ זיי גלעט מען עס אויס און מען פּרעסט עס אויס און מען קלעפּט עס אַרײַן אין אַ בוך און מען שטעלט עס אַרײַן אין אַ שאַפֿע אונטער אַ גלאָז נאַ פּאָקאָז.

איר האָט, אויף אַ טשיקאַוועס געמעגט אָנקוקן די דאָזיקע שאַפֿע, וואָס דאָרט טוט זיך! אַ מין רומל מיט סחורה: אַ צעבראָכענער שופֿר, אַ פֿאַרזשאַווערטע רער פֿון אַ הענגלײַכטער, אַ טאָוול פֿון אַ מעבֿר יבוק, אַ טײַטל, אַ שׂימחת־תּורה־פֿאָן, אַ פּסולע ציצה, אַן אָפּגעשלאָגענע הושענה וכדומה...

און יעדע זאַך ליגט "פּאָ נאָמעראַציע", פֿאַרשריבן אין רײַסטער מיט אַ סדר, מיט אַן אָרדענונג און מיט אַן אַראָדניק...

פֿרעג איך אַ מאָל מײַן זלמן־טודרוסן: זאָג מיר, זאָג איך, צו וואָס קלײַבסטו דאָס דעם גאַנצן האַרמידער מיט קלאַפּער־געצײַג און שבֿרי־כּלים? זאָגט ער, דאָס איז אים טײַער, מחמת דאָס איז ייִדישקייט. זאָג איך אים: אַ מאָדנע ייִדישקייט איז בײַ דיר, דײַן שופֿר בלאָזט נישט, דײַן הדס־פּושקע שמעקט נישט, דײַן גרעגער גראַגערט נישט. אַ צעקאַליעטשעטע ייִדישקייט בײַ דיר. זאָגט ער, אַז זײַן ייִדישקייט איז די אמתע ייִדישקייט און פֿאַרקערט: מײַן ייִדישקייט איז אַ צעקאַליעטשעטע. זאָג איך אים: אַ שײן ייִדישקייט איז עס, אַז איבערשרײַבן פֿון צאינה־וראינה איז רעכט אָן אַ היטל, און לויפֿן הערן דעם רבינס ניגון אין שטיבל פֿאָרט מען אויפֿן טראַמווײַ און דווקא אום שבת. זאָגט ער, אַז דאָס איז אַלץ גאָרנישט. דער עיקר איז דער תּמצית פֿון ייִדישקייט. און דאָס האָט ער, און בײַ מיר איז עס בלויז דער טפֿל, איר פֿאַרשטייט? ער מיט די שבֿרי־כּלים איז דער גאַנצער ייִד און איך בין דער טפֿל־ייִד. ווער איך שוין ברוגז און זאָג: אַז בײַ מיר איז טאַקע דער טפֿל פֿון דעסט וועגן וועלן מיר זען, ווער וועט אַ קיום

האָבן. ייִדן זענען איבערגעקומען גרעסערע משולחתן, וועלן זיי איבערלעבן דאָס ייִדישקייט אויך!

קריגן מיר זיך. דאַכט זיך אין פֿלוג, קינדער זענען געוואָרן יידן, הייסע ייִדן, און רעדן עפּעס פֿון ייִדן און ייִדישקייט און די מחלוקתן זענען געבליבן די זעלבע ווי, נישט היַינט געדאַכט, אַמאָל, ווען איך בין געווען דער ייִד און זיי די פּאָליטיצישקע דעמאָקראַטן. נאָר אויף דעמאָקראַטסווע און ראַבאָטשי וואַפּראָס פֿאַרשטיי איך זיך נישט, אָבער אויף ייִדישקייט פֿאַרשטיי איך זיך שוין אויך נישט? איך פֿרעג איַיך?

נור איר ווייסט, וואָס איך וועל איַיך זאָגן? עס איז דאָך בעסער ווי, נישט היַינט געדאַכט, אַמאָל, ווען אין דער דאָזיקער שאַפּע איז געלעגן די טריף־פּסולע סחורה מיט די זאַפּרעשצאָנע ביכלעך און איך האָב געדאַרפֿט ציטערן ווי אַ פֿיש אין וואַסער. היַינט איז, דאַכט זיך, קיין געפֿאַר נישטאָ, ווי מיינט איר? און אפֿשר? ווער ווייס? ייִדישיזם, פֿאָלקלאָר, פֿאָלקטילימליכקייט. עפּעס זענען מיר די נעמען נישט גלאַטיק. מען קען זיך נישט טשעפּען, ווי מיינט איר?

זאָג איך צו מיַינע קינדער: איך וואָלט וועלן זען אַ מאָל אַ קונה אויף דער דאָזיקער סחורה. עפּעס האַנדלט איר און האַנדלט און קיין קונים זעט מען נישט. ענטפֿערט מען מיר, אַז אַזאַ סחורה פֿאַרקויפֿט מען נישט. מחמת אַזאַ סחורה איז אַ נאַציאָנאַלע רײַכטום, אַן עשירות פֿון אַ פֿאָלק. געפֿעלט איַיך עפּעס אַזאַ מין עשירות?... זאָג איך: איך וואָלט וועלן זיַין אַ בעלן זען, צי קען מען פֿאַר די דאָזיקע עשירות נייען אַ פּאָר שיך — פֿאַלט מען אויף מיר אָן ווי אויף המנען, אַז עס איז אַ חילול־השם און אַז איך בין קיין ייִד נישט און איך ווייס נישט, ווי צו האַלטן הייליק די ייִדישע טראַדעציע. שאַ! עפּעס אַ ניַיִ וואָרט!... איר ווייסט ניט, וואָס דאָס איז?

נור, מילא — טאַרדעציע־שמאַרדעציע, נור דער עיקר, טאַטע, גיב געלט! גיב אויף פּאַרטיעס, שקלים, באַוועגעכצע און היַינט אויף טאַרדעציע. וואָס איז דאָס אַזוינס, איך בעט איַיך?

אין אַ שיינעם פֿרימאָרגן, למשל, פֿאַלט צו מיר צו מיַין זלמן־טודרוס: — אַ פֿינף און צוואַנציקער! צו וואָס דאַרפֿסטו אַ פֿינף און צוואַנציקער? ער דאַרף. באשר ס׳איז דאָ זייער אַ וויכטיקע טעלעגראַמע פֿון ראָזשישץ. וואָס שטייט אין דער טעלעגראַמע? — נאַ, לייען. לייען איך: ״קופּיל רעזנאָי וואָסטאָק, קוסאָק, זשיוואַוואָ דערעוואַ, חסידאַצקי קרוזשאָצעק, פּערעוואָדיטע, 25״... איר ווייסט נישט, וואָס דאָס איז? און איר וועט עס טאַקע נישט וויסן, מחמת דאָס איז נישט איַיער בראַנזשע. מיַין זון האָט עס מיר אָבער גליַיך איבערגעזעצט. דאָס איז פּשוט: דער משולח פֿון ראָזשישץ, וואָס פֿאָרט אַרום פֿון אונדזער קאַנטאָר, קאַנטאָר פֿון פֿאָלקלאָר, אויפֿצוקויפֿן די אַלע אַנטיקן, איז מודיע, אַז ער האָט געקויפֿט ״רעזנאָי וואָסטאָק״ ד.ה. אַ געשניצטן מזרח, אַ שטיקל עץ־חיים און אַ חסידישע רעדעלע, און די גאַנצע פּאַרטיע סחורה טרעפֿט אָן ס״ה 25 רובל. און מיַין זון זאָגט אַז דאָס איז אַ גוואַלדיקע קניה, אַ ווילדע מציאה, ממש בזיל־הזול...

אין אַ פּאָר טאָג אַרום — אַ פֿרישע טעלעגראַמע, אַ סראָטשנע: ״וויסילייטע נעמעדלענאָ פֿאָנאָגראַף מעכאַניקאָם. נוזשנאָ זאַפּיסאַט באַזעצעניש״, ד.ה. מען זאָל תיכּף־ומיד אַרויסשיקן אַ פֿאָנאָגראַף מיט אַ מעכאַניק. מען דאַרף פֿאַרשריַיבן אַ באַזעצעניש.

און ווידער אַ מאָל אַ טעלעגראַמע: וויסילייטע נעמעדלענאָ פֿאָטאָגראַפֿשציקאַ אַפּאַראַטאָם נוזשנאָ סניאַט רוטשנויו קאַדקו לעבעוויצקאָי כאָלאָדנאָי סינאַגאָגי״... אַ

ביסל צײַט האָבן מיר זיך דעם מוח געבראָכן. וואָס איז דאָס אַזוינס? נאָר באַלד האָט ער, מײַן זון, זיך אָנגעשטויסן. פֿאָרט אַ פֿאַכמאַן. דאָס איז פּשוט: מען זאָל גלײַך אַרויסשיקן למע״ה אַ פֿאָטאָגראַף מיט דער מאַשין אָפּצופֿאָטאָגראַפֿירן דעם האַנטפֿאַס פֿון לעכעוויצער קאַלטער שול.

אַז אַ משולח קומט פֿון דער נסיעה, איז ער אונדזער גאַסט. אַזוי לאַנג ביז ער ברענגט אין אָרדענונג זײַנע געשעפֿטן, גיט אָפּ דין־וחשבון פֿון זײַן נסיעה, וועגן די אוצרות, וואָס ער האָט געהאַנדלט און די עשירות, וואָס ער האָט געמאַכט.

דאָ ניט לאַנג, קום איך אַהיים און טרעף צוויי פֿאַרשוינען, ווילד פֿרעמדע. דער ערשטער אַ ייִד אַ מגושמדיקער מיט אַ צעקודלעטער שוואַרצער באָרד, מיט האָריקע הענט, מיט גרויסע ברעמען, אָדער ריכטיקער געזאָגט, איין גרויסע שוואַרצע ברעם פֿאַרוואָרפֿן איבער ביידע אויגן, ווי אַ שוואַרצע דוהע. דער אַנדערער — אַ יונגער־מאַן, אַ לאַנגער און אַ דאַרער מיט אַ פּנים ווי אַ האַק, אַזוי אַז ווען מען קוקט פֿון דער זײַט זעט מען בלויז באַק און ווײַטער גאָרנישט, אַ גרויסע פּלאַטשיקע באַק, און אַז מען קוקט פֿון פֿאָרנט זעט מען בלויז דעם שאַרף פֿון אַ גרויסער לאַנגער נאָז מיט אַ פּאָר גרויסע ברילן, וואָס שטייען אויף אים דיבאָם. גיב איך אַ פֿרעג די שטוביקע: ווער זענען דאָס די אורחים? ענטפֿערט מען מיר, אַז דער ערשטער איז אַ ייִד אַ שוסטער פֿון אַ קליין שטעטל פֿון פּאָלטאַווער גובערניע, און דער אַנדערער איז אַ משולח וואָס פֿאָרט אַרום פֿון אונדזער קאַנטאָר, — קאַנטאָר פֿון פֿאָלקלאָר. אונטערוועגנס האָט דער משולח דערטאַפּט דעם דאָזיקן ייִדן פֿון פּאָלטאַווער גובערניע און געבראַכט אים צו פֿירן מיט זיך. דער ייִד איז אַ גרויסע זעלטנהייט. ער איז איינער פֿון די עלטסטע פּורים־שפּילער און קען די גאַנצע ״מסירה״ וואָס המן זאָגט פֿאַרן קעניג אַחשורוש אויף אויסנווייניק מיטן ניגון, מיטן טראָפּ, פֿאַרפֿעלט ניט קיין וואָרט. נו, איז וואָס? — פֿרעג איך — איז דען הײַנט פּורים? צו וואָס דאַרפֿט איר דעם פּורים־שפּילער, אַז ס״ה האָבן מיר הײַנט אַרום שבעה־עשׂר־בתּמוז? ענטפֿערט מיר שוין דער משולח אַליין: פּורים — זאָגט ער — איז טאַקע הײַנט ניט. נאָר די ״מסירה״ איז זייער וויכטיק פֿאַר דעם ענין פֿון פֿאָלקלאָר. איז מילא, דעם נוסח וואָלט ער געקענט איבערשרײַבן אויפֿן אָרט גופֿא. אָבער דעם ניגון, וואָס טוט מען ניט דעם ניגון? און קיין נאָטן קען ער, דער משולח, ניט. האָט ער זיך מיישבֿ געווען און אַראָפּגעבראַכט דעם ייִדן אויף אונדזערע הוצאות גלײַך צו אונדז אין שטוב אַרײַן. דאָ האָבן מיר די אמתע מוזיקאַנטן, מיט די אמתע זינגער: דאָ וועט מען דעם ייִדן שוין טאָן זײַן רעכט. ובכלל — זאָגט דער משולח — איז פֿון דעם ייִדן דאָ געוונג צו נאַשן, מחמת דער ייִד איז אַ זעלטענער טיפּ. פֿרעג איך: וואָס איז דאָס אַזוינס פֿאַר אַ מלאָכה ״טיפּ״? ענטפֿערט ער, אַז טיפּ איז ניט קיין מלאָכה, נאָר ער שטעלט מיט זיך פֿאָר אַזאַ מין טיפּ. — אַהאַ! פֿאַרשטיי איך שוין, זאָג איך, דאָס איז משמעות אַזאַ פֿאָרשטעלונג, אַזאַ פּשעדסטאַוויעניע, אַ פּורים־שפּיל? ענטפֿערט, ער, אַז דאָס איז ניט קיין פֿאָרשטעלונג און ניט קיין פּשעדסטאַוויעניע, נאָר אַ מין כאַראַקטער, אַזאַ טיפּישקייט. ער איז דורך און דורך טיפּיש: ער רעדט טיפּיש, דענקט טיפּיש און פֿילט טיפּיש. המם — זאָג איך — און כאַפּ אַ קוק אויף דעם ייִד און אויף דעם משולח — ס׳איז נאָך אַ שאלה, זאָג איך, ווער פֿון אײַך איז דער טיפּיש און ווער דער חכם...

און רײַך, זאָגט מען מיר, איז דער ייִד, אַן עושר, מיט אַ גוואַלדיקן באַגאַזש, ניט ח״ו אין קאַפּיטאַלן, און דער באַגאַזש, מען זאָל עס אָנקוקן, איז אויך ניט גוואַלדיק. אַ קלומעק מיט אַ טלית־קטן. אלא וואָס דען? ער האָט אַ פֿאַרמעגן פֿון ווערטלאַך.

פֿאָלקס-ווערטלאַך, אַן עשירות פֿון שפּריכווערטער. קען דעם גאַנצן שׂמחת-תּורהדיקן פֿאַרדרייטן קידוש. אַ צוויי-דרײַ דרשות פֿון אַ פּורים-רבֿ און ווייס כּמעט אַלע צונעמענישן פֿון אַלע שטעט: מינסקער חזירים, בעלזער גענדז, סלוצקער פּלאָדן, טישעוויצער טענצער, באַבריקער לבֿנה, יאַמפּעלער אינדיקעס, באָברויסקער אַרעסטאַנטן וכדומה... ער וועט אײַך קיין מאָל ניט פֿאַרבײַטן, חלילה. און דאָס איז ניט קיין קלייניקייט! מחמת ניט איין מאָל קאָכן זיך בײַ אונדז אויף גוואַלדיקע ויכּוחים. חבֿרה ווערן אײַנגעטיילט אין צוויי כּיתות: איין כּיתה האַלט, אַז מען דאַרף זאָגן: "בעלזער גענדז" און "יאַמפּעלער אינדיקעס", און אַ צווייטע כּיתה האַלט אַז מען דאַרף זאָגן פּונקט פֿאַרקערט: "יאַמפּעלער גענדז" און "בעלזער אינדיקעס"...

אַפֿילו מײַן טאַטער געפֿינט אויך, אַז דער ייִד האָט אין זיך עפּעס, עפּעס שפּיגלט זיך אין אים אָפּ, עפּעס דערמאָנט ער... מיט איין וואָרט, דער ייִד זאָל זײַן אַ מערקווירדיקע בריאה, אַ זעלטענער אַנטיק. און איך קוק, און זוך, און זע גאָרנישט. אַ ייִד, אַ שוסטער פֿון אַ גאַנץ יאָר. און בײַם טיש פּאַקט ער, אָן עין-הרע, די סעודה ווי אַ געוויינלעכער בשׂר-ודם.

אויסגעריכט דעם ייִדן אין אַ גוטער שעה. געקומען אַהיים, דערוויס איך אַ נײַעם גאַסט — אַ ייִדענע אין שטיוול, מיט אַ קויש. שוין אַ היגע. ווער איז די ייִדענע? — אַ ייִדענע, אַ מאַרק-זיצערין. גרונים מײַנער האָט זי געבראַכט צו פֿירן פֿון מאַרק. וואָס איז מיט איר די שׂימחה? זי קען זיך שעלטן. שעלט מיט טויט-ביטערע קללות, האָט אַ זעלטענעם טאַלאַנט, זאָגט ער, צו שעלטן זיך. איז וואָס — זאָג איך — ביסטו עס בלק און זי אַ בלעם? און ווען ווילסטו זאָל זי שעלטן?? קיינעם ניט — זאָגט ער — נאָר ער דאַרף עס האָבן צוליב דעם פֿאָלקלאָר. ער קלײַבט אַ קאָלעקציע ייִדישע קללות. און אירע קללות זענען אמתע קללות, ייִדישלעכע קללות פֿול מיט פֿאָלקסטילימליבקייט! גוואַלד, רבונו-של-עולם! וואָס איז דאָס אַזוינס פֿאַר אַ זאַך אָט דאָס פֿאָלקסטילימליבקייט, וואָס צו וואָס מען זאָל זיך ניט צושטעקן איז עס דאָרט פֿאַראַן?...

שטייט זי די ייִדענע און שעלט און שעלט מיט טויטע ביטערע קללות, "שבֿעה זאָלסטו זיצן אין אַ זומערטאָג און צײַנווייטאָג זאָלסטו האָבן אין אַ ווינטערנאַכט", "זאָל מען פֿון דיר די קישקעס מאָטעוווען און דעם בית-עולם מעסטן", "אַ גרויסע מזל-ברכה אין דײַן היפּשן פּעקל צרות" און נאָך אַזעלכע קללות, אַז באַהיט זאָל מען ווערן. אויף וויסטע ועלדער און פּוסטע פֿעלדער*) זאָל עס פֿאַלן. אַן אמתע תּוכחה ר"ל. און מײַן גרונים שטייט און פֿרעגלט זיך פֿאַר נחת, און ער פֿאַרשרײַבט, אין זײַן ביכעלע אַרײַן מיט פּירושים, יעדער קללה מיט אַ באַזונדער פּירוש און גיט עס איבער מײַן טאָטער צו אָפּדרוקן אויף דער שרײַבמאַשין — אַזוי פֿיל ברכות זאָל איך האָבן, רבונו-של-עולם, ווי פֿיל די דאָזיקע קאָלעקציע קללות האָט מיך אָפּגעקאָסט...

ווי לאַנג פֿלעגן מײַנע קינדער לאַכן פֿון מײַן שלוש-סעודות-פּראָווען אין חסידים-שטיבל? חוזק מאַכן פֿון די ניגונים מיט דאָס באַמקען? געשריִען: ווילדקייט! פֿאַנאַטיזמוס! הײַנט לויפֿן זיי אַליין אין אַ שול אַרײַן מיט מער אימפּעט פֿון מיר. דערהאַרט זיך: קינדער לויפֿן אין שול אַרײַן גלײַך מיטן טאַטן. דאַכט זיך גאָר גוט, און דאָך... איז עס עפּעס נישט דאָס...

* — במקור: וועלדער

מײַן שבתדיקע זמירות איז בײַ זיי לעילא ולעילא געוואָרן — מײַן שלוש־סעודות־פּראַווען מיטן רבינס ניגון איז בײַ זיי אין־לשער, פֿון מײַן הבֿדלה מאַכן מאַכט מען אַ גאַנצן פּאַראַד, מײַן זלמן־טודרוס וויל, איך זאָל ניט אַנדערש הבֿדלה מאַכן נאָר אין זײַנעם אַ פֿאַרזשאַווערטן בעכער פֿון זײַנע שבֿרי־כּלים... מײַן טאָכטער די קורסיסטקע קריכט אַרויף אויפֿן שטול, זי וויל האַלטן די הבֿדלה־ליכט; און מײַן גרעאַסים, גרונים מיין איך, שטעלט אָן זײַנע מכשירים: פֿון איין זײַט הודזשעט דער פֿאָנאָגראַף, פֿון דער צווייטער זײַט דרימבלט דער קינעמאַטאָגראַף; פֿון פֿאָרנט שטייט אַ מאָלער פֿון דער קאַדעמיע און מאָלט מיך אויף אַ פּאָרטרעט, און פֿון הינטן שטייט דער קאַפּעל־מײַסטער פֿון קאָנסערוואַטאָריע און פֿאַרשרײַבט אויף נאָטן מײַן הבֿדלה־ניגון... און איך שטיי אַ מבולבלער. וואָס האָבן זיי פּלוצלינג דערזען אויף מיר?! פֿופֿציק יאָר אַז איך מאַך הבֿדלה און קיינער האָט זיך אויף מיר נישט אומגעקוקט, און איצטער איז עס געוואָרן אַ גאַנצער חידוש. עס געפֿעלט זיי די צערעמאָניע, אַ קאַרטינע, אַ פּאַנאָראַמע אַ טרעאַטער... דער זון שרײַט: זעט נאָר אַ שטערן! די טאָכטער שרײַט: זעט נאָר אַ נאָז! אַ דאַנק גאָט, געפֿונען בײַם טאַטן אַ נאָז! דער מאָלער זאָגט, אַז איך דערמאָן אים אַ ליליענקאָפּ. איר קענט מיר ניט זאָגן, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ פֿיש אַזאַ? בכלל געפֿינען זיי אין מײַן פּנים פּיתום־ורעמסס און אין מײַן באָרד? אָ, ווײ, וואָס אין מײַן באָרד געפֿינט זיך! כאַראַקטעריטשנעקייט, מיט געשיכטע, מיט היסטאָריע, מיט סטיל, מיט פּאָעזיע, מיט ביבליע און ווידער אַ מאָל ווי רופֿט מען עס — פֿאָלקסטימלעמליכקייט.

איך וועל אײַך זאָגן דעם אמת: איך בין אַ בעלן געווען נאָך הבֿדלה בגנבֿה אַ קוק געבן אין שפּיגל. געמיינט, אַז עס איז בײַ מיר אויסגעוואָקסן אַ לונג־און־לעבער אויף דער נאָז...

דאָ ניט לאַנג גיב איך אַ זאָג צו מײַנע קינדער: אפֿשר וואָלט געווען גאָר אַמאָל אַ יושר, איר זאָלט חתונה האָבן? מען רעדט אײַך, זאָג איך, פֿײַנע שידוכים מיט די שיינע נדנס איר האַלט דאָך פֿון ייִדישקייט. און חתונה האָבן איז אַ ייִדישע זאַך. ענטפֿערט מען מיר כּסדר. מײַן זלמן־טודרוס זאָגט: ער קען ניט חתונה האָבן. ער האָט אַן אידעאַל. זאָג איך אים, אַז מען דאַרף בײַ זיך פֿון דעסט וועגן ניט אַראָפּפֿאַלן. עס טרעפֿט, גאָט וועט געבן, מען וועט דעם חסרון ניט באַמערקן. זאָגט ער: אַן אידעאַל איז נישט קיין חסרון. וואָס דען איז עס? — דאָס איז אַזאַ מין פֿאַנטאַזיע. און ער זאָגט מיר אָפּ עפּעס אַ גאַנץ לידל: "איך וויל, אַז מײַן ליבע זאָל ווערן געשלאָסן אויף איינע פֿון יענע פֿאַרוואָרפֿענע געסלאַך"... מען וועט זיך, זאָג איך, בײַ דיר אפֿשר אײַנבעטן, דו זאָלסט חתונה האָבן פֿון אַ פּאַראַדנער גאַס? חס־וחלילה! דווקא פֿון פֿאַרוואָרפֿן געסל! מחמת אַ פֿאַרוואָרפֿן געסל האָט אין זיך מער פֿאָלקסטילימליכקייט. און ער זאָגט מיר ווידער אָפּ אַ גאַנצן פּיזמון: ער וויל, אַז די כּלה זאָל זײַן אַ ייִדישע טאָכטער און אַ באָבע זאָל זי האָבן, וואָס זאָל לייענען דעם צאינה־וראינה, און אַ קאַץ זאָל זיך דערבײַ וואַרעמען, און אַ זיידע זאָל אים מיט ציטערדיקע הענט בענטשן אונטער דער חופּה און אַזוי כּסדר. אַ ייִדישע טאָכטער, אַ באַלעבאַטיש קינד, הייסט עס, מהיכא־תיתי נאָר זאָגן אַז אַ באָבע מיט אַ צאינה־וראינה זאָל זײַן אַ גרויסער נדן, און אַ קאַץ, וואָס וואַרעמט זיך, זאָל זײַן אַ שיינער דרשה־געשאַנק — קען מען נישט זאָגן, נאָר וואָס טוט מען ניט צוליב פֿאָלקסטילימליכקייט.

מײַן גרונים הערט זיך אַפֿילו יאָ צו צו שידוכים. וויל ער אָבער נאָר אַ ייִדישיסטקע. און די שדכנים ווייסן נישט וואָס דאָס איז אַזוינס. בײַ זיי אין די ביכלאַך איז נאָך דער

מין סחורה נישט פֿאַרשריבן. זיי פֿרעגן אַלץ, צו וואָסער פֿאַראָדע עס געהערט און וואָס דאָס איז אַזוינס: אַ ברונעטקע, צי אַ בלאָנדינקע?

און מײַן טאָכטער, די קורסיסטקע — זי האָט שוין אַ חתן... עפּעס פֿירט זי זיך אַרום מיט אַ בחור, אַ נידעריקער, אַ דיקער אָן וואָנצן, לאַנגע האָר און אַ גרויסער גדלן. וואָס איז זײַן פּראָפֿעסיע? — ער זינגט לידלאַך. פֿאָלקס־לידלאַך, רופֿט מען עס. דאָס איז זײַן ספּעציאַלנאָסץ. דער עולם לעקט פֿון אים די פֿינגער. אַ גוואַלדיקער מנגן, זאָגט מען אויף אים, לייענט בלאַט, קען גוט נאָטן, קאָן זײַן אַ רעוויזאָר אין אַן אָרקעסטער און אָנפֿירן מיט אַ גאַנצער קאַפּעליע. און איך, איך זאָל נישט זינדיקן מיט די רייד, ווייס נישט וואָס דאָס איז פֿאַר אַ פּרי. אַ חזן ניט אַ חזן, אַן אַקטיאָרשטשיק נישט קיין אַקטיאָרשטשיק. וואָלט ער כאָטש זינגען אָפּערעס, אָדער אַזוי עפּעס סעריאָזנע שטיקער מוזיק, צי סטרויען זיך אויף אַ קאָר־חזן. זינגט ער אַלץ אַזעלכע לידלאַך, וואָס עס שלאָגט פֿון זיי חלשות! ווו נאָר אַ שוסטער־לידל, צי אַ שנײַדער־לילד איז דאָס זײַן געשעפֿט. נאָר אַז אַ שוסטער־, צי אַ שנײַדער־יונג צי אַ דינסט־מיידל זינגט אַזאַ לידל, איז נאָך צו דערלײַדן, אָבער אַז עס שטעלט זיך אַוועק אָט דער בחור פֿון קאָנסעוואַטאָריע אין אַ שוואַרצן פֿראַק מיט די ווײַסע הענטשקעס און שטעלט זיך אַוועק מיט אַ גדלות, פֿאַרוואַרפֿט אַ פֿוס פֿון הינטן און אַ פֿוס אויף פֿאָרנט און פֿאַרלייגט אַ האַנט אויפֿן האַרצן און פֿאַרגלאָצט די אויגן און זינגט אַרויס ווי פֿון אַ טרומייטער: "יאַנקל מיטן פֿידל, בערל מיטן באַס" אָדער: "האָב אַ פּאָר אָקסן, ווי זיי בראָקן לאָקשן", שטיי איך און טראַכט: אָדער איך בין משוגע, אָדער די וועלט איז משוגע.

און מײַן טאָכטער העלפֿט אים מיטזינגען. הערסטו, דערפֿון נעמט זיך דאָך די גאַנצע ליבע. ער האָט אויסגעפֿונען, אַז זי האָט אַ גוואַלדיקע שטים, אַ מצה־סאָפּראַן מיט אַ קלאַוואָטור. זינגט זי. אַ גאַנצן טאָג הילכט די שטוב מיט איר געזאַנג. זאָל דאָס זײַן איין רעכט לידל! "פֿייגעלע, פֿייגעלע פּי פּי פּי", "שטייען אַ פּאָר דײַטשן מיט די לאַנגע בײַטשן" ער בעט זיך רחמים: "זע, נחמלה, עפֿן מיר!" ענטפֿערט זי מיט טרערן ממש: "איך האָב מורא פֿאַר דער מאַמען". אַ חכמה! און נאָך אַזעלכע לידער פֿון אײַנליבעניש און פֿאַרפֿירעניש, פֿון אַ בייזער שוויגער און אַ בייזער וועטשערע... איצט דאַרף זי שוין נישט קיין קורסן, איצט איז שוין קאָנסעוואַטאָריע! נישט צוליב פּראַוואָזשיטעלסטוואָ, חלילה, נאָר פּשוט, כּדי צו קענען זינגען די לידלאַך.

און אין דער אמתן, ווי קען מען זינגען "פֿייגעלע, פֿייגעלע, פֿייגעלע פּי, פּי, פּי" אָדער "ציגעלע מיגעלע קאָטינקע", ווען מען האָט נישט קיין דיפּלאָם אויף לכל־הפּחות אַכט קלאַסן קאָנסעוואַטאָריע.

אָט אַזוי איז עס, מײַן פֿרײַנד. און איך האָב געמיינט, אַז איך וועל פֿון מײַנע קינדער דערלעבן אַ ביסל מער נחת: אַן איידעם וועט שטיין נעבן אַ זעגמיל און וועט פֿאַרשרײַבן אין ביכעלע אַרײַן ברעטער און געהילץ און נישט פּירושים אויף צאינה־וראינה, און אַ שנור וועט זאָגן "שווער", און אייניקלעך אין גימנאַזיסטקע היטעלעך וועלן שרײַען "זיידע". ערשט נאַ דיר אַ נײַע אָנשיקעניש. ייִדישיזם... אַ סך משולחתן פֿאַראַן בײַם רבונו־של־עולם...